

Національна Академія наук України
Інститут світової економіки і міжнародних відносин

Абдульдін Бассам Саїд

УДК

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ПРОБЛЕМА ВІДСТАЛОСТІ У ПОСТЫПОЛЯРНОМУ СВІТІ

23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ - 2001

Дисертацією є рукопис

Дисертацію виконано в Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Науковий керівник:

Хижняк Ігор Антонович, доктор історичних наук, професор кафедри загальної історії
Київського національного педагогічного університету ім.. М.Драгоманова

Офіційні опоненти:

Гуменюк Борис Іванович, доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної
Академії України при МЗС України

Клименко Олена Анатоліївна, кандидат політичних наук, науковий співробітник Інституту
світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Провідна установа:

Інститут міжнародних відносин Національного університету ім. Тараса Шевченка

Захист відбудеться 17 травня 2001 року о 15-й годині на засіданні Спеціалізованої ради

Д.26.176.02 в Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України за адресою:
01030 м. Київ, вул. Леонтовича, 5

Автореферат розісланий 16 квітня 2001 року

Вчений секретар

Сушко О.В.

Актуальність дослідження, його наукову новизну, об'єкт і предмет, цілі дисертант

подає з поглибленим розумінням політики перехідного типу за умов глобалізації, яка потребує демократичної домінанти на глобальному рівні. За прогнозами ООН до 2050 р. населення держав з переважно бідним населенням потроїться, а проблема бідності може стати вирішальною, зачіпаючи буквально всі аспекти життя.

У цьому вимірі головні аспекти актуальності дослідження визначаються наступними чинниками: за умов глобалізації кількість економічно відсталих держав збільшується, а їх роль у прийнятті глобальних рішень залишається залежною; недемократичні країни перебувають під тотальним контролем багатих еліт, кількість багатих у таких країнах не перевищує кількох відсотків, середній клас у звичних вимірах відсутній; бідні в таких суспільних системах є каталізатором конфліктності, здатної виходити за межі державних кордонів і зачіпати стабільні системи; існує прямий зв'язок між демократичністю суспільних відносин і рівнем економічного розвитку; демократія у відсталих країнах не здатна до самовідтворення, що сприяє антидемократичним настроям і прагненням еліт, відстороненню від зовнішніх джерел розвитку, які підміняються так званою благодійністю зарубіжних урядів і фондів; там, де існує розуміння доцільності загального росту соціального благополуччя, посилюється тенденція до консолідованої демократії і створення середнього класу як основи стабільності; ставка влади на перерозподіл соціального багатства веде до зниження самостійності громадян та замороження відсталості.

Авторська концепція актуальна і з погляду на потреби України: співвідношення бідності, багатства і глобалізації в українській політології цілісно не розглядалося; в країні посилюється розкол суспільства на багату і бідну частини, що є джерелом конфліктності.

Наукова новизна тісно пов'язана з актуальністю. В демократичних системах соціальне розшарування знижується за рахунок згоди багатих на принцип податкової пропорційності. В роботі синтезовані основні концепції політичної думки, дано визначення зв'язку між глобалізацією та посиленням розколу людства на бідну і багату частини. В науковий обіг введено додаткове розуміння середньої держави за аналогією з середнім класом. Зроблено висновок, що для стабільних демократій посилюється зовнішня загроза, близька тій, що має місце в національних суспільствах, позбавлених середнього класу як більшості. У зовнішньополітичному контексті подано дефініції “бідності”, “відсталості” та “злиденності”.

Актуальність і наукова новизна визначають суть **наукової проблеми**. Це - взаємозв'язок між явищем і процесом глобалізації та розколом світу на соціально контрастні національні та інтеграційні формування. Зроблено висновок про політичну обмеженість і відносність сучасної глобалізації у світлі її впливу на економічний стан. Окреме наукове значення мають такі авторські положення: вирішальним елементом конфліктного потенціалу сучасної світової системи стало накопичення суперечностей між бідним Півднем і багатою Північчю; продовження соціального розколу на міждержавному рівні може спровокувати і частково провокує радикалізацію політичної думки в неомарксистському варіанті; від процесу глобалізації об'єктивно відмежовані численні відсталі держави; більшість пострадянських держав наближається до розряду найбільш відсталих; подальша універсалізація світу за рецептами атлантичної співдружності містить додатковий потенціал конфліктності; у поділі світу на транскордонні соціальні простори бачимо прообраз позитивного розвитку у глобальних масштабах; для розв'язання проблеми відсталості необхідне об'єднання зусиль міжнародного співтовариства націй у напрямку формування домінуючого прошарку держав з середніми статками.

Недоліки в розумінні відносності участі і ролі держав у політичній глобалізації, на

думку автора, спричинили низьку ефективність стратегічного партнерства України з США та Ізраїлем. Глобалізаційний та інтеграційний процес не знизив значення національного інтересу для західних демократій.

Ступінь розробленості наукової проблеми, джерельна база. В Україні ця тема переважно розглядалася економістами. Значний внесок у дослідження на ниві політичної історії зробив професор Б.І. Гуменюк. На політологічному рівні відзначимо публікації журналу “Політична думка”, збірника “Дослідження світової політики”, розробки Ю.М.Пахомова і О.Г.Білоруса, Ю.В.Павленка і О.В.Білого, О.В.Плотнікова і Є.Є.Камінського, колективні праці ІСЕМВ НАН України. В деяких розробках українських дослідників помітний відхід від розгляду зв'язку бідності з включенням нових акторів у глобалізацію, відсутнє віднесення пострадянських держав до біднішої частини світу у світлі політичної глобалізації.

З огляду на це основою джерельної бази дисертації є документи міжнародних організацій та наукові праці західних політологів, зміст яких розглядається у першому розділі. Критичність дисертанта викликана наявністю в цих документах і розробках ідеологічної упередженості. Дисертант критично і диференційовано переосмислює доробок західної політології з огляду на її кількісне і якісне переважання та представленість і впливи. Автор з політологічним інструментарієм аналізу використав концептуальні праці політекономічних шкіл.

Наукова і політична доцільність зумовила **методологію і дослідницькі методи**. Автор орієнтувався на системний аналіз, що дозволило виокремити елементи сучасної міжнародної системи, співставити їх, синтезувати вихідні складові та виробити авторську концепцію. Логічно вписуються в дослідження філософсько-соціологічні принципи аналізу, що дозволило рельєфніше подати авторське бачення і водночас наблизитися до наукової істини.

Апробація авторської концепції здійснена під час наукової конференції “Індивідуум і суспільство у новій та новітній історії” (Київ, 1998). Дисертацію обговорено та рекомендовано до захисту на засіданні відділу Європейських та американських досліджень ІСЕМВ НАН України.

Об'єкт дослідження – сучасні концепції, прояви і варіанти глобалізації і бідності.

Предмет – взаємозв'язки, взаємовпливи і конфліктні прояви глобалізаційного процесу в контексті триваючого розколу світу на дуже бідний Південь і дуже багату Північ.

Зв'язок дисертації з науково-дослідними планами. Робота виконана в межах планової теми ІСЕМВ НАН України “Проблеми інтеграції, кризового управління і безпеки на євроатлантичному просторі” (державний реєстраційний № 01994000993, шифр П.93/02.99).

Практичне значення дисертації полягає в тому, що концепція політичної обмеженості сучасного етапу глобалізації, інші положення і висновки розширюють уяву про основні явища і процеси сучасної глобальної системи. Вона може бути використана при поглибленому вивченні міжнародних відносин, а також врахована в роботі міністерств закордонних справ відсталих держав, у тому числі України. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, поділених на ____ підрозділів, списку використаних джерел і літератури. Основний зміст викладено на ____ сторінках.

У розділі 1 “**Понятійний і концептуальний вимір глобалізації і бідності**” автор виходить з того, що оптимізація політологічних досліджень міжнародних систем, явищ і процесів неможлива без постійного уточнення наукових понять, кожне з яких з часом набуває нових ознак. Слід зважати на зміни в світі та еволюцію людського світосприйняття. Встановлено, що більшість визначень глобалізації беруть витoki в політичній економії. Як наслідок політична думка часто йде у фарватері, а політика

подається як повністю залежна від економіки. Тим самим часом міняються місцями причини і наслідки, ігнорується можлива політична першопричина економічних негативів. Звідси спокуса подати зовнішню політику такою, що обслуговує виключно національні економічні інтереси.

Автор у своїх дефініціях виходить з того, що глобалізація багатьма дослідниками подається явищем, що “вже було”. Приміром, професор Гарварду Дж.Вільямсон переконаний у тому, що відносна економічна глобалізація була притаманна 19-му століттю, коли відбувалася конвергенція життєвих стандартів в атлантичній економіці та її заморських “філіях”. Період між 1914 і 1950 роками він подає у контексті “деглобалізації”. Більшість політологів стверджує, що глобалізація логічно завершила процес інтернаціоналізації міжнародної економіки після вступу в силу Бреттон-Вудської угоди. Але тільки наприкінці 1980-х у Великобританії і ФРН заговорили про глобалізаційний шок. Перша реакція йшла від невдоволення населення західних країн тим, що робочі місця створювалися переважно в державах з низькими зарплатами. У третьому і комуністичному світах вона подавалася через невдоволення діями ТНК.

За всіх тлумачень початку глобалізації очевидним є, що це поняття є більш давнім, ніж вважається. Але перше глибоке сучасне подання зробив у публікації Гарвардського університету 1962 року А.Гершенкрон, коли розглянув індустріалізацію світової економіки крізь призму планетарної взаємозалежності на противагу колишньому європоцентризму. Завершеному підході тоді заважало існування двох систем та залізної завіси. Глобалізм Гершенкрона частковий, бо зачіпає тільки одну з двох суспільних систем.

Дисертант заперечує концепцію єдності світу, яку відстоюють окремі західні аналітики, оскільки тим самим стверджується можливість того, що ближчим часом буде викоренена реалізація інтересів однієї сторони за рахунок іншої.

Історичний підхід до визначення глобалізації, базуючись виключно на проблемі міграції робочої сили, затінює глибинну сутність того, що відбувається у світі сьогодні. Це все та ж виробнича модель глобалізації, якій притаманне відокремлення політики від економіки. У ній відсутня сама можливість відображення системи міжнародних відносин у всій їх повноті.

Таким чином, у західній політичній думці відсутні підтверджені критерії визначення початку глобалізації, чим здебільшого й пояснюються розходження в дефініціях. Заважає тут і економічна одновимірність. У розділі критично оцінені такі погляди і здійснено концептуальний пошук, який дозволив би оцінити глобалізацію контекстуально у докладенні до сучасності. Представлені основні зарубіжні концепції глобалізації і бідності, розглянуті теоретичні розробки на тему зв'язку глобалізації і конфліктності. Основний висновок, до якого приходять дисертант, полягає в тому, що в західній політології вкрай слабо враховується факт триваючої односторонньої залежності одних держав від інших, що веде до консервації відсталості держав, внаслідок якої страждають конкретні люди і суспільства. Як всередині держав, так і у відносинах між ними далі домінує і закріплюється принцип “ми” і “вони”, тобто “бідні” і “багаті”, “слабкі” і “сильні”. Розпад соціалістичної системи спричинив суттєві зміни, але не ліквідував такого поділу.

До посутніх постулатів зарубіжної політології відносимо твердження, що процес послаблення впливів національних держав відбувається водночас із піднесенням національних еліт в нових незалежних державах. Позбавлені політичного досвіду управління суверенними державами, вони часто демонструють егоїзм і ставлять упереджені вимоги перед світовим співтовариством націй, недооцінюючи чинник

падіння ролі національних держав і вирішальність впливів транснаціонального капіталу. Загалом же, світова політична думка однастайна в тому, що у 21-му столітті людство переживатиме проблему розколу світу на інтегровану частину і низку країн з початковим етапом суверенітету, на бідних і багатих учасників міжнародних відносин. Разом з тим, притаманна переконаність в обмеженості політичних засобів впливу держав на світові процеси та верховенстві економічних можливостей. Дисертант вважає, що глобалізація диктує прискорення соціалізації глобальної економічної політики та пріоритетного використання політичних засобів для розв'язання найскладніших проблем людства.

Далі в цьому розділі дисертант розглядає існуючі визначення бідності та її особливості у постбіполярному світі, критично оцінює відповідні оонівські програми, доводить, що наявність у світі бідної периферії і багатого центру є згубним для обох сторін.

У розділі “Сучасні тенденції глобалізаційного процесу” дисертант керується тим, що без врахування складної суміші економічних умов на планеті не є адекватним жодне політологічне дослідження міжнародних систем. При цьому ми заперечуємо ілюзії про можливість швидкого подолання відсталості завдяки зовнішній допомозі, вважаючи, що тим самим понижується потенціал кооперування зусиль влади і населення задля мобілізації внутрішніх ресурсів. Дисертант критично оцінює зусилля економічно розвинутої частини світу на ниві сприяння переходові відсталих країн до розвитку, акцентуючи увагу на тому, що в пострадянських країнах на рівні пересічних громадян домінує шкідлива теза про те, що за їх межами переважає багатство. Показано, що на Заході помітним є перехід до соціальної спрямованості економічної політики.

Водночас західні рецепти реформ для ННД не спрацьовують, вплив пострадянського світу на глобальні економічні процеси знижується, зберігаючи високий рівень у військово-політичному та екологічному вимірі. Стверджуючи зворотне, західна політична думка обходить питання про те, чому атлантичний альянс надто мало робить для прискорення переходу ННД до економічного розвитку, недооцінюючи згубність потенціалу африканізації на європейських теренах. Як слушно зауважує футуролог П.Кеннеді за збереження нейтрального ставлення західних політиків до розколу світу реальною стане загроза планетарної катастрофи. У поданні дисертанта ця ідея набуває висновку про необхідність відмови західних країн від своєрідного нео-неоколоніалізму. Масові трагедії і численні війни 20-го століття мають витоки в прагненні одних держав жити за рахунок інших.

Наростаючий соціальний розкол спричиняв накопичення конфліктності. Це слід взяти до уваги у 21-му столітті: без відмови сильніших жити за рахунок слабких посилюється перспектива дестабілізації міжнародної системи та ініціювання глобальної катастрофи. Має бути подолана відторгненість відсталих країн від розробки і прийняття глобальних політичних рішень, у тому числі й на рівні міжнародних економічних інститутів. Ми заперечуємо факт повноцінної політичної глобалізації саме тому, що одні держави далі диктують іншим норми і форми поведінки. Навіть якщо у пропозиціях переважає конструктивізм, відсутність демократичної та управлінської традиції в нових незалежних державах робить вирішальною позицію олігархії, зобов'язаної своїм первісним капіталом попередній системі суспільних відносин. Отже, світ потребує переведення в міжнародні відносини тези Г.Пекінські про необхідність подолати “дисбаланси у розподілі голосів” у міжнародному співтоваристві. Інакше з часом наростаюча нерівність може вилитися в хаотичний стан міжнародних відносин, зруйнувати островки благополуччя.

Авторська концепція глобалізації позитивна у тому плані, що ми розглядаємо глобалізаційний процес у світлі рішучого повернення від світової політики і економіки під диктатом могутніх національних держав до інтегрованої глобальної політичної і економічної системи, котра має базуватися на гнучкому поєднанні компонентів і сил. Аби довести цей висновок дисертант використовує аналіз на трьох рівнях: (1) національному, за якого основні елементи суспільної організації визначаються в рамках держави, а інтеграція відбувається переважно в військовій сфері (до створення ООН); (2) інтернаціональному, коли посилюються двої – багатосторонні економічні угоди, приймаються міжнародні комерційні правила і закони, масово створюються міжнародні системи і організації, економізуються інтеграційні об'єднання, відбувається міждержавна координація економічних стратегій (50 повоєнних років), але за умов інтернаціоналізації зберігається вирішальна роль Заходу; (3) власне на глобалізаційному рівні за розуміння глобалізації не тільки як транснаціоналізації виробництва товарів і послуг, торгівлі і фінансової діяльності, появи глобальних економічних інститутів, але й організації світової системи на принципі відмови від поділу на тих, хто править і тих, ким управляють.

Глобалізація у повному розумінні передбачає спрямованість всіх планів і дій на глобальний розвиток, за якого розвиваються всі складові міжнародної системи.

У розділі 3 “Політична перспектива еволюції світового співтовариства націй у контексті вирівнювання розвитку” дисертант виходить з прискорення змін явищ і процесів за умов глобалізації, від сутнісного наповнення яких високою мірою залежать події, а також внутрішній стан і світогляд людей, включаючи політиків і державних діячів. Логіка непередбачуваності в сучасній міжнародній системі починає сприйматися закономірністю. Політика позбавляється національної домінанти, уряди все виразніше обслуговують інтереси транснаціонального капіталу.

Накопичується розкол між бідними і багатими всередині країн і на міждержавному рівні. До числа бідних включилися нові незалежні держави. Відтак, внутрішня соціальна ситуація більшою мірою впливає на міждержавні відносини. Це знаходить прояви у включенні зарубіжних країн у вирішення етноконфесійних чи, скажімо, екологічних проблем, політичну стабілізацію, подолання організованої злочинності.

Зміни у внутрішньополітичній ситуації спричиняють радикальні зрушення в міжнародній системі. Від характеру розв'язання внутрішніх проблем та ступеня готовності багатших держав піти на незначні жертви для спільних інтересів залежить стабільний розвиток всіх. Збереження нинішнього стану речей призведе до тотальної дестабілізації. У цьому контексті ми заперечуємо спроби західних політологів відстоювати концепцію лідерства, по суті базовану на обслуговуванні інтересів своїх держав у традиційних, доглобалізаційних вимірах.

20-те ст. безумовно випередило попередні у темпах революційності суспільних змін. Всередині віку інтеграція вперше перестала асоціюватися з військово-політичною сферою. Сучасні інтеграційні блоки втратили статус тимчасових об'єднань, створюваних з метою протидії загрозам суверенітету. Вони стали постійними акторами міжнародних відносин. Разом з тим, кінець 20-го ст. переконав, що регіональна інтеграція як одна з особливостей сучасної міжнародної системи містить у собі множину конфліктних чинників. Серед них і недостатній рівень демократичності у ставленні сильних блоків до бідної частини держав світу, де у такий спосіб у ході невдалого здійснення реформ провокуються тоталітаристські тенденції у настроях еліт і мас. Дисертант показує це на прикладі Нігерії.

Ми виділяємо дві основні групи держав – багаті і бідні в економічному аспекті та

еліти і партії в політичному вимірі. Демократичність системи міжнародних відносин продекларована, але не реалізована. Елітарні держави та міждержавні формування значною мірою диктують її наповненість. Для позитивних змін необхідно перенести основний принцип демократії – виборність – на рівень міжнародного співжиття, скориставшись принципом пропорційності.

Наростання бідності супроводжується пошуком нових наукових напрацювань у цій сфері. Займаються цим і так звані нові ліві, які відрізняються орієнтацією на світові обсяги впровадження своїх ідей. “Інтернаціоналізм” у них замінено “єдністю”, а однопартійна система переноситься на глобальний рівень. Глобальним стає уряд, зникає поділ світу на держави та інтеграційні блоки. Натомість постає глобальний соціальний і політичний простір. За умов збідніння значної частини населення землі цей напрям набирає сили, хоча недооцінюється опонентами. Це може спричинити несподіванки. Саме тому дисертант спеціально розглядає ліві теорії і концепції глобалізації, критикуючи ідеї тотальної соціалізації і єдиної світової партії, створення “секулярної планетарної культури” і “контрольованої демократії”. Концепція глобального демократичного соціалізму не позбавлена перспективи масової підтримки з огляду на її розрахованість на бідну більшість земель та широке маніпулювання ідеєю боротьби з нео-неоколоніалізмом та нео-неоімперіалізмом.

Розглядаючи взаємозалежність та інтеграцію у глобальному вимірі, дисертант враховує різні наукові концепції і практичні підходи, що дозволяє глибше зрозуміти причини і наслідки конфліктності.

Негативи світової системи розглядаються й іншими науковими школами, більше представленими в науці. Поділяючи тезу про високу конфліктогенність поділу світу на багату і бідну частини, вони позбавленні апокаліптичності, оскільки слушно розглядають відносність інтеграції і глобалізації і сучасному світі. Заперечуючи неомарксистів, вони, зокрема, наводять такий аргумент: через кілька десятиліть робітничий клас становитиме від семи до десяти відсотків працюючих, а кількість підприємців вже 2035 р. перейде межу в 40 %. Зважаємо й на те, що утопічні ідеології в історії людства неодноразово спричиняли глобальні і регіональні конфлікти. Тим часом, людство не винайшло більш ефективної форми господарювання, ніж ринкова, базована на свободі підприємництва і вибору. Необхідність пошуків адекватних моделей ринкових реформ в нових державах обґрунтовується тим, що нинішній варіант глобалізації посилює розкол держав на бідні і багаті. Більше того, якщо в 60-ті роки світовий ВВП зростав на 5 % річно, в 70-ті – на 3,6 %, у 1980-і – на 2,8 %, а в першій половині 1990-х він не перевищив 2 %. Сліпе копіювання рецептів МВФ поки що не призвело до позитивних змін на глобальному рівні.

Ідея модифікації капіталізму не нова. Відповідний досвід переконує в необхідності суті адаптування деяких застарілих принципів ринкової системи до нових, зокрема, посткомуністичних умов. Один з напрямків пошуку глобальних змін нам бачиться у стикуванні західного і радянського досвіду. Одним з перших таку спробу свого часу здійснив видатний економіст Гелбрайт. Саме він, приміром, назвав технократичним соціалізмом суспільну систему Великобританії.

Загалом же чистих і успішних суспільних систем сьогодні не існує.

Колись існували дві протилежні системи – капіталістична і соціалістична, кожна з яких мала переваги і недоліки. Ми розглядаємо цю проблему в контексті відомої теорії поділу світу на певні транснаціональні простори з різним підходом до суспільного розвитку. Поряд з системним поділом національних суспільств завжди існувала основа для глобалізації, яка в авторському розумінні полягає в наявності особливої транснаціональної форми життя людей. Маємо на увазі не організовані суспільні

структури з розмитим географічним простором, а такі соціальні процеси і явища, для яких практично завжди були відсутніми кордони в традиційній уяві. Поняття “простору” тут виступає умовним, оскільки головне в ньому не територія, а суспільна сутність. Саме тому й використовуємо щодо нього термін “транснаціональне”. Це означає появу форм життєдіяльності людей, яка не залежить від відстаней і певних державних побудов. Відомий теоретик І.Валлерстайн, котрий одним з перших почав активно використовувати поняття “транснаціональних суспільних просторів”, саме так прийшов до висновку про доцільність і можливість створення цілісної і єдиної світової системи. В ній всі суспільства, уряди, профспілки, партії, соціальні прошарки, підприємці і робітники, а також культури і традиції мали б “транснаціоналізуватися” на засадах єдиної ідеї всесвітнього розподілу праці. У цьому Валлерстайн бачив унікальну можливість подолання одвічного негативу міжнародних відносин, тобто прагнення одних держав світу вирішувати свої проблеми за рахунок інших.

Автор вважає появу і розвиток так званих “глобальних соціальних просторів” прообразом єдиного і цілісного світу, чи принаймні поступу у цьому напрямі.

Отже, згідно з все ще домінуючою концепцією суспільної організації соціальні транснаціональні простори дисертант сприймає і подає як територіальну прив'язаність певних суспільних систем і структур. Територія при цьому не обмежується державними кордонами. Йдеться про здатність людей пристосовуватися до життя в двох місцях, які будуть йому однаково близькими і зрозумілими.

Оскільки соціальні проблеми залишатимуться у видимій перспективі головними для системи міжнародних відносин і її стійкості, висуваємо гіпотезу про те, що ближчим часом глобалізація у політичному аспекті збереже свою відносність і обмеженість.

Свої **“Висновки”** дисертант будує на концептуальній посилці, суть якої в тому, що із завершенням “холодної війни” у світі розгорнулися суперечливі процеси, що дозволяють стверджувати про все ще високий рівень глобальної конфліктності. На зміну системному протистоянню капіталізму і соціалізму в ролі головного каталізатора загроз постає підміна взаємозалежності держав, про яку стверджує більшість політологів, характеризуючи сучасний глобалізаційний процес, збереженням фінансово-економічної і технологічної залежності біднішої частини світу. Політичні рішення зазвичай теж визначаються позицією багатших держав. На планеті посилюється і поглиблюється небезпечний розкол регіонів і держав на бідний південь і багату Північ. Причому до першої категорії у зростаючій пропорції приєднуються пострадянські нові незалежні держави. Існує реальна загроза посилення екстремістського сприйняття явищ, подій і процесів та відповідного прагнення суспільних трансформацій.

Дисертант констатує наявність достатніх підстав стверджувати про те, що присутні розходження в наукових оцінках є похідними від практичних реалій сучасної епохи.

Політологічна думка по-різному оцінює явище і процес глобалізації, відводячи їм різні хронологічні рамки, особливо стосовно початку, з одного боку, стверджуючи про її завершений характер, а з другого боку, всіляко прагнучи обґрунтувати, що в нинішньому вигляді глобалізація нібито вже мала місце в ході історичного розвитку. Суперечливі тенденції спостерігаються і в концептуальних підходах до подолання головної небезпеки сучасного світового розвитку, яка полягає в соціально-економічній і технологічній деградації так званого Півдня і слабкості програм подолання криз та переходу до розвитку, що пропонуються міжнародними інститутами.

Важливою обставиною вважаємо також наявність у світовій політичній думці виразно представленого неомарксистського напрямку. Його суть – у спробі перенести “інтернаціоналістську” домінанту на рівень сучасної системи міжнародних відносин та

соціалізувати її.

В ході дослідження дисертант прийшов до необхідності вказати, що у світовій практиці останніх десятиліть постійно з'являються так звані “глобальні соціальні простори”, що нами розглядаються як один з прообразів єдиного і цілісного світового простору з таким обов'язковим атрибутом, як планетарне правління.

Оснований і проведений на такій концептуальній сонові аналіз дозволив прийти до таких висновків:

1. Характерною особливістю сучасного етапу міжнародного розвитку є те, що національні суспільства, окремі регіони планети і світ в цілому розколоти на опозиційні соціальні прошарки і окремих учасників світового процесу. При цьому домінуюча частина недемократичних країн і суспільств перебуває під тотальним контролем так званих багатих еліт, а світ в особі міжнародних організацій відчуває на собі політичний та економічний тиск багатой півночі. Відзначаємо також, що в світі, який глобалізується, але ще далекий від “глобалізованості”, відбувається небажане і небезпечне зростання розколу в рівнях життя багатой і бідної частини держав. Окремим елементом проблеми розглядаємо те, що у власне багатих державах у процентному відношенні посилюється майновий і соціально-економічний розкол і рівнях благополуччя різних класів і прошарків населення.
2. Найбідніша частина населення всіх держав виступає каталізатором політичного конфлікту всередині держав, а бідніші держави, в свою чергу, здатні провокувати загострення міжнародних відносин в силу необхідності орієнтації на перерозподіл доходів між представниками полюсів бідності і багатства. Якщо для недопущення серйозного конфлікту всередині держав існують доволі серйозні наукові розробки і обґрунтування, то у світовому контексті це завдання тлумачиться часто з протилежних позицій. Це не дозволяє говорити бодай про наближення до потрібного консенсусу. Небезпека нових революційних потрясінь в країнах Півдня і нових незалежних державах, будучи умовна перенесеною на світові процеси, бачиться нам як загроза міжнародній стабільності з можливими політичними потрясіннями, посиленням міжнародного тероризму, організованої злочинності, неконтрольованої міграції. За певних умов реальною є перспектива глобального катаклізму з повною руйнацією вже створеної системи взаємозв'язків і взаємовідносин.
3. Погоджуючись в цілому з економічною і політекономічною домінантою у визначеннях характеру і суті сучасного етапу глобалізації, ми вважаємо критичною недооцінку її політичної складової. Існуючі переважно політекономічні дефініції, які передбачають верховенство принципу створення робочих місць і вільного переміщення робочої сили в міжнародних економічних відносинах, не повною мірою зважають на фактор накопичених образ за колишнє колоніальне минуле чи нинішній стан об'єктів неоколоніалізму.
4. В зовнішньополітичній стратегії економічно розвинутих держав Заходу декларується розуміння загроз, які йдуть від бідності значної частини населення планети, але відсутні реальні дії з метою їх нейтралізації, мінімізації чи повного викоренення. В даній роботі доведено, що за умов глобалізації бідність інших країн містить у собі відкриті і приховані загрози економічно передовій частині світу і стабільних західних демократій. В останню декаду 20-го віку вони відчули на собі впливи цих небезпек, що вилився в потребу збройного втручання в громадянські і регіональні конфлікти, оголошення ембарго, що болісно позначається на економічному стані як об'єктів, так і суб'єктів ембарго.
5. Дуже важливою потребою сучасного світового порядку є у цьому зв'язку демократизація не тільки міждержавних відносин, але й зовнішньоекономічної

політики провідних держав та інтеграційних союзів, внесення змін в стратегію міжнародних організацій. Найсуттєвіше значення відводимо при цьому формуванню принципу верховенства міжнародного права та рівності перед ним всіх держав світу з акцентом на мобілізацію зусиль і засобів для припинення подальшого збідніння багатьох учасників міжнародного співтовариства націй. Доцільною бачиться реалізація ідеї перерозподілу фінансових засобів та повернення на слабо розвинуту частину світу об'єднаних і централізованих інвестиційних ресурсів. Однак дисертант заперечує абсолютизацію перерозподілу, що веде до економічної і політичної пасивності населення та еліт бідних країн, а в міжнародному контексті – до відмови державних еліт від самостійності та активності у проведенні міжнародної політики.

6. Так зване стратегічне партнерство слабких і сильних держав часто виливається в однобічну залежність та консервацію відсталості.

7. Демократизація в економічно відсталих країнах супроводжується стійким прагненням місцевих еліт постколоніальних і посткомуністичних держав до повернення тоталітарних форм і моделей управління. Процес демократизації не містить у даному випадку потенціалу само відтворення. Він не є постійним і часто тяжіє до самоліквідації. Ця ідея знаходить підтримку в громадській думці, яка в кризових умовах орієнтується на авторитаризм як засіб демократичного перерозподілу багатств в національних межах. Невдалий досвід таких заходів у деяких країнах світу, зокрема, через соціальні квазіреволюції мало впливає на світогляд і характер політичних стратегій багатьох перехідних суспільств. Як би нависає загроза повторення негативного досвіду, що веде до нових витків внутрішньої деконсолідації, системного розколу, конфліктності.

8. Прибічники авторитаризму і тоталітаризму серед багатих прошарків окремих регіонів і держав, а не окремих бізнесменів чи банкірів розглядають демократизацію в негативному для себе світлі, оскільки пов'язують з нею не стільки законний перерозподіл багатств і встановлення демократичної системи збирання податків, скільки з перспективою експропріації та повної утрати права власності. У зв'язку з цим робляться зусилля для недопущення суттєвих змін в міжнародному середовищі і глобальних системах, множинно представлених на планеті.

9. Мета політичної науки нам бачиться тут в тому, щоб показати, що суспільства, в яких закономірністю є соціальна нерівність, слабкіше пристосовуються до бюджетних і фінансових криз, негативному впливові зовнішніх факторів і т.п. Слід подолати внутрішню залежність, проводячи на міжнародній арені курс на вирівнювання соціально-економічного становища та право розробляти і впроваджувати рішення глобального характеру.

10. Для мінімізації загроз глобального характеру людству необхідно відчуті себе єдиною цивілізацією. Якщо за умов верховної ролі держав і міждержавних відносин, при відсутності серйозного демографічного вибуху та екологічної деградації подібні ідеї виглядали ілюзорними, то нині кількість їх прихильників наростає. Вони цілком можуть бути покладені в основу політичних та економічних стратегій, що розробляються й реалізуються міжнародними організаціями.

Авторська концепція нелінійного дослідження сучасного етапу глобалізації та її впливу на появу, збереження, продовження і подолання бідності в світі дала можливість критично спів ставити напрацювання різних наукових шкіл з питань взаємозв'язку глобалізації і бідності з реальною дійсністю в ряді країн світу, у тому числі в пострадянських нових незалежних державах; здійснити цілісний аналіз та узагальнити зарубіжні теорії і концепції глобалізації, подати її авторську дефініцію на основі критичного переосмислення політекономічної домінанти, яка має місце на цій

ниві; представити реальну картину стану справ у сучасному світі, маючи на увазі його розкол на бідну і багату частини; виявити фундаментальні причини збереження бідності та загрози, які йдуть від цього; виокремити і визначити основні джерела конфліктності глобального характеру, виробити узагальнені висновки з питань, що відносяться до розподілу світу на Північ і Південь; розглянути еволюційні концепції глобалізації та на цій основі типологізувати складові глобалізаційного процесу; критично проаналізувати концепції, положення і висновки сучасних adeptів ідеї створення єдиного демократичного світу на засадах поліпшеного марксизму; осмислити теорію соціальних просторів в сучасній світовій політичній системі та здійснити спробу екстраполювати її на різні варіанти і пропозиції підвищення ефективності глобалізаційного процесу; упродовж всієї дисертації подавати авторські висновки і рекомендації з питань подолання бідності на велетенських територіях планети, маючи на увазі, насамперед, ідею, закладену в політологічних розробках багатьох західних дослідників, а саме – змусити уряди національних країн і керівництво міжнародних організацій розглядати світ як цілісність.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Абдульдин Бассам. Глобализация, интеграция и пути преодоления конфликтности. – Киев, Общество “Знание” Украины.- 2000.- 56 с.
2. Абдульдин Бассам. До питання про різномірневу інтеграцію // Дослідження світової політики. Збірник наукових праць. –ІСЕМВ НАН України. – 2000. – Вип.13.- Стор. 75-81.
3. Абдульдин Бассам. Сучасні міжнародні відносини і безпека в світлі протистояння бідності й багатства // Дослідження світової політики. Збірник наукових праць. –ІСЕМВ НАН України. – 2001. – Вип.15.- Стор. 55-62.
- 4.Євген Камінський, Абдульдин Бассам. Глобалізація, бідність і новизна в сучасній західній футурології // Політична думка . – 2000, № 3.- Стор. 89-101.

Абдульдин Бассам Саїд. Глобалізація і проблема відсталості у постбіполярному світі. – Рукопис

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – Київ, 2001.

Дисертація присвячена критичному аналізу та вирішенню наукової і практичної проблеми взаємозв'язку і взаємовпливів політичної глобалізації та соціально-економічної відсталості національних держав і суспільств. Вперше в українській політичній науці здійснено цілісну наукову спробу переосмислення витоків, причин і суті новітніх конфліктних ситуацій на глобальному, регіональному та національному рівнях. Доведено, що на місце колишньому системному протистоянню соціалізму і капіталізму, Сходу і Заходу, приходить конфлікт між бідною і багатою частинами національних та інтегрованих акторів міжнародних відносин, умовно названими Півднем і Північчю. Проведено систематизацію існуючих концепцій та дефініцій глобалізації і бідності, на основі чого розроблено авторську концепцію і дефініції. Подано концепцію відносності політичної глобалізації на її сучасному етапі з акцентом на висновку про те, що штучна де-факто відторгненість багатьох держав від розробки і прийняття фундаментальних політичних рішень міжнародних, зокрема, економічних організацій створює нові джерела конфліктності. Зроблено авторський прогноз основних форм глобальної конфліктності у 21-му столітті та представлено пропозиції щодо їх попередження і усунення.

Ключові слова: глобалізація, відсталість, бідність, міжнародні відносини.

Абдульдин Бассам Саид. Глобализация и проблема отсталости в постбиполярном мире. – Рукопись

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины. – Киев, 2001.

Диссертация посвящена критическому анализу и разрешению научной и практической проблемы взаимосвязи и взаимовлияний политической глобализации и социально-экономической отсталости национальных государств и обществ. Впервые в украинской политической мысли осуществлена целостная научная попытка переосмысления истоков, причин и сущности новейших конфликтных ситуаций на глобальном, региональном и национальном уровнях. Доказано, что на место бывшему системному противостоянию социализма и капитализма, Востока и Запада, приходит конфликт между бедной и богатой частями национальных и интегрированных актеров международных отношений, условно названных Югом и Севером. Осуществлена систематизация существующих концепций и дефиниций глобализации и бедности, на основе чего разработана авторская концепция и дефиниции. Представлена концепция относительности политической глобализации на ее нынешнем этапе с акцентом на выводе о том, что искусственное де-факто отторжение многих государств от разработки и принятия фундаментальных политических решений международных, в частности экономических организаций создает новейшие источники конфликтности. Сделан авторский прогноз основных форм глобальной конфликтности в 21-м столетии и представлены предложения относительно их предупреждения и устранения. Подтверждено, что наиболее бедная часть населения является постоянным катализатором политического конфликта внутри государств, а бедные государства, в свою очередь, способны провоцировать обострение международных отношений в силу необходимости ориентации на перераспределение доходов между представителями полюсов богатства и бедности.

В ходе своего исследования автор раскрыл сущность и перспективы расширения так называемых глобальных социальных пространств, являющихся в некоторой степени прообразом создания единого и целостного мирового пространства с таким его

непременным атрибутом, как планетарное правление.

Ключевые слова: глобализация, отсталость, бедность, международные отношения.

Abduldin Bassam Said. Globalization and the problem of backwardness in post-bipolar world. – Manuskript

The thesis for a candidate degree by speciality 23.00.04 – Political problems of international systems and global development. – Institute for World Economy and International Relations, National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2001.

The Thesis is on the critical analysis and settlement a practical problem of intercommunication of political globalization and socio-economic backwardness of the countries and societies. For the first time in Ukrainian political science the attempt of rethinking roots, reasons and substance of the new conflict situation on the global, regional and national levels was made. It was proved that instead of passed system opposition of socialism and capitalism, of East and West, comes the conflict between poor and reach parts of national and integrated actors of international relations, symbolically called South and North. The systematization of present concepts and definitions of globalization and poverty was made; on it the basis of the author's concept and definitions were developed. The concept of relativity of the political globalization at the present stage of was presented; emphasizing the further conclusion that an artificial de-facto seizure of many countries of fundamental international political decisions development is making new sources of the conflict. The author forecasted the main forms of the global conflict in the 21-st century and presented an offer referring its anticipation and elimination.

Key words: globalization, backwardness, poverty, international relations.